

İNGİLTERE’NİN İSTANBUL HAREKÂTI: 1807

FATİH YEŞİL*

1806 senesi İstanbul açısından pek çok önemli olaya şahit olmuştur. Bu yıl Rusya ile başlayan savaş, İstanbul’u İngiltere ve Rusya’nın başını çektiği Fransa karşıtı koalisyonun uzaklaştırarak, diplomatik açıdan Paris’e yaklaştırmıştır. General Sébastiani’nin büyükelçi olarak Paris’ten Osmanlı başkentine gelişinin ardından Bâbiâli’de ve onun yönetimi altındaki topraklarda hissedilir derecede artan Fransız nüfuzu ise Akdeniz hâkimiyeti konusunda çekinceleri bulunan Londra’daki siyasi kulisleri hareketlendirmişti. Nitekim İngiltere’nin İstanbul Elçisi Charles Arbuthnot’un Osmanlı-Rus Harbi’ne son verilerek, Rus bandıralı gemilerin Boğazlardan geçişini sağlamaya dönük girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmaktaydı. İngiliz elçisinin, 3 Eylül 1806’da kendisini ve İstanbul’daki İngiliz uyrukluları tahliye edecek ve Bâbiâli’ye gözdağı verebilecek bir İngiliz filosunu Osmanlı başkentine çağırması, zaten var olan sorunu bir krize dönüştürdü. Arbuthnot’un yardım çağrısına derhâl cevap veren Londra, İngiliz elçisinin talep ettiği filonun ilk bölümünü 1806 yılının Aralık ayı sonunda Çanakkale’ye gönderdi. Çanakkale önlerinde demirleyen İngiliz filosunda, devrin en büyük savaş gemisi sınıfında yer alan iki saff-ı harp gemisi ve daha küçük iki gemi bulunmaktaydı. Bu dört gemiye kısa bir süre sonra İstanbul’daki İngiliz elçiliği hizmetindeki savaş gemisi de katılacaktır. Beş saff-ı harp ve daha

* Hacettepe Üniversitesi

1- III. Selim (TSM)

küçük iki gemiden müteşekkil filonun ikinci bölümü ise 1807 senesinin Şubat ayı başında Bozcaada önlerinde demirlemişti. İngiltere elçisi ve İngiliz uyruklu tüccarların 29 Ocak 1807’de Osmanlı başkentinden ayrılmasının ardından filo, saldırı için uygun rüzgârı beklemeye başladı. Zaman kazanabilmek ve sorunu barışçı yollarla halledebilmek için, diplomatik temasları kesmeyen İngiliz filosu, Çanakkale’de bulunan Kaptanıderya Salih Paşa ile görüşüyordu.

On iki gemiden müteşekkil filonun 14 Şubat 1807’de belirlenemeyen bir sebeple yanmaya başlayan sonra da havaya uçan bir gemisini kaybetmesi, komuta subayı Amiral Duckworth’un harekâtın gidişatı ve sonuçları konusundaki endişelerini arttırmaktaydı. Zira herhangi bir piyade birliğinin bulunmadığı İngiliz filosu İstanbul’u topyekûn kontrol edebilecek güçten yoksundu. İngiliz belgelerinde “harekât” olarak isimlendirilen operasyonun temel

hedefi de zaten İstanbul'u fethetmek değil, Bâbîâli'ye gözdağı vererek Osmanlı'yı Fransa karşıtı koalisyonu yeniden dâhil etmektir.

Filodaki endişelerin benzerleri kendilerini hiç tehdit altında hissetmemiş olan İstanbulluların da gündemindeydi. İngiliz filosunun Osmanlı başkentine saldıracağı söylentisi artık İstanbul'da dilden dile dolaşmakta, yetkililer İstanbul savunmasını güçlendirebilmek için çalışmaktaydı. İngilizlerin Çanakkale'yi geçmesi durumunda Osmanlı başkentindeki mevcut kaleler ve inşa olunacak tabyalar ikinci ve son savunma hattını oluşturacaktı. Tersane ve Tophane'de sürdürülen savunma hazırlıklarına yardım eden Fransız Elçi Sébastiani ve Fransa'nın müttefiki İspanya'nın İstanbul Sefiri Marki d'Alménara, Osmanlı mühendisleriyle birlikte İstanbul Boğazı'nı teftiş ederek, tahkim edilmesi gereken kale ve burçları, tabya inşa edilmesi gereken bölgeleri belirlemekteydi. Boğazın kavşak noktalarından birisinde bulunan Kızkulesi'nin yıkılarak yerine tabyalar inşa edilmesi yabancı uzmanların İstanbul savunmasına dair önerileri arasındaydı. Osmanlı idaresi, *kadim bina* olması sebebiyle yıkıma karşı çıksa da, mazgallar açılarak Kızkulesi'nin olabildiğince tahkim edilmesini ve Boğaz kıyısında bulunan eski burçlar ve bazı konaklar yıkılarak tabyalar inşa edilmesini onaylayacaktı.

18 Şubat 1807'de İngiliz filosunun beklediği rüzgârın esmeye başlamasıyla birlikte, Amiral Duckworth harekât emrini vermiş ve ertesi gün on bir gemiden oluşan İngiliz donanması, küçük bir direnişle karşılaşmış olmasına rağmen, Çanakkale Boğazı'ndan kayıpsız geçerek Marmara Denizi'ne açılmıştır. Filodan önce İstanbul'a ulaşan Kaptanıderya Salih Paşa'nın

2- İstanbul'da inşa olan tabyalardaki topların menzillerini gösteren 1807 tarihli harita (İÜ, Nadir Eserler Ktp., Haritalar Bölümü)

tahriratları, bir taraftan başkentteki paniği artırırken, diğer taraftan da İstanbul Boğazı'nın takviyesi konusunda yapılan çalışmaları hızlandırmıştı. Öncelikle İncili Köşk altındaki mevkiin takviyesine ağırlık verilerek, gerekli top ve mühimmatın yapımı için Baruthane ve Tophane harekete geçirilmiştir. Filodaki gemilerden bir tanesini güvenlik amacıyla Çanakkale'de bırakan Amiral Duckworth, on gemiden müteşekkil donanmasıyla, 20 Şubat 1807'de, kendileri açısından en korunaklı bölge olan Kınalıada önlerinde demirlediğinde, İstanbul savunması bir çatışma için hâlâ tam manasıyla hazır değildi. Bu sefer zamana ihtiyaç duyan Bâbîâli'ydi. İkmal noktalarından çok uzakta, kara ordusundan yoksun, dört bir tarafı düşmanla çevrili bir bölgede sıkışan İngiliz denizcileri de aslında sorunu çatışmadan halletmek

istiyordu. Derhâl husumetin sonlandırılması için bir proje kaleme almaya başlayan Arbuthnot, Osmanlı-İngiliz ittifakının yenilenmesini talep etmekte, Osmanlı Devleti ve Rusya arasında devam eden savaşın sona erdirilmesi için arabuluculuk yapmayı önermekteydi. İngiliz elçi, savaş sonrası dönemde St. Petersburg ve İstanbul'un aynı ittifak antlaşmasına imza koymasını da istemekteydi. İmzalanacak antlaşmalarda, Osmanlı toprak bütünlüğünün korunacağına ve Bâbîâli'nin onurunu kıracak hiçbir talepte bulunulmayacağına, İngiltere heyeti adına söz veren Arbuthnot, antlaşmalar sonucunda yine İstanbul'a karşı yapılması muhtemel bir Fransız saldırısına, müttefiklerin en sert şekilde cevap vererek Osmanlı Devleti'ne yardım edeceğini vaat etmekteydi. Proje konusundaki müzakereleri zaman

kazanabilmek için önemli bir fırsat olarak gören Bâbiâli, ertesi gün (21 Şubat 1807) Safiyesultanzade İshak Bey'i filoya gönderdi. Bâbiâli hem filonun barışçı yollarla İstanbul'dan ayrılması için çaba sarf ediyor hem de aralıksız bir şekilde savaş hazırlıklarını sürdürüyordu. Nitekim Osmanlı donanması kısa zamanda savaşa hazır hâle getirilmiş ve yine Sébastiani'nin hazırladığı savunma planı çerçevesinde Topkapı Sarayı sahili, Ahırkapı, Çatladıkapı, Kumkapı, Yenikapı, Davutpaşa İskelesi, Samatya Kapısı, Yedikule, Harem İskelesi, Kadıköy ve Fenerbahçe'de sürmekte olan tabya inşaatlarına üst düzey devlet görevlileri nazır olarak atanmıştır. Sébastiani'nin İstanbul'a gelişinin hemen ardından Napoléon'dan talep edilmiş olan top, mühimmat ve askerî mühendislerin 22 Şubat 1807'de İstanbul'a ulaşması tahkimatların inşasını hızlandıran önemli faktörlerden bir diğeridir. Bu bağlamda İngiliz donanmasının şehre yaklaşmasını ya da en azından İstanbul Boğazı'nda şehri bombalayabilecek bir pozisyon almasını engellemek, İstanbul Limanı'nda demirli Osmanlı donanmasına saldırmasını önlemek için Haliç'i koruma altına almak ve nihayet filonun şehri topa tutması durumunda Osmanlı donanmasına destek sağlamak, hazırlanan savunmanın temel unsurlarıydı.

Başkente kadar gelmiş olan düşmana karşı yapılan savaş hazırlıklarına, devlet görevlilerinin yanı sıra İstanbullular da büyük bir destek vermekteydi. İngiliz filosunun gelişiyi birlikte dehşete kapılan ahali, inşaatlarda çalışmanın ötesinde kendilerine dağıtılan silahlarla muhtemel bir savaşa hazırlanıyordu. Geleneksel olarak savaşın ve savaş hazırlıklarının dışında tutulmaya çalışılan gayrimüslim tebaa bile ruhani

liderlerinin önderliğinde Boğaz'a akın ederek tabya inşasına destek vermekteydi. Ahalinin sadece birkaç gün içerisinde seferber olması ise İstanbul'da dolaşan dedikoduların ve söylentinin gücünü yansıtmaktadır. Genel olarak yeniçerilerin kontrolünde olan kahvehanelerde yapılan sohbetlerin en önemli konusu İngilizlerin karaya çıkarak kızların ırzına geçeceği ve dükkânların zarar göreceğine dair etrafta dolaşan dedikoduları. İstanbullulardan bir kısmının, *Memalik-i Mahruse*'nin doğrudan kalbini hedef alan İngiliz saldırısını kıyamet alameti olarak yorumlaması ve mehdi beklentisine girmesi hiç şüphesiz ahalinin seferber edilmesinde rol oynayan en önemli unsurlardı. Bir diğer grup ise İngilizlerin Nizam-ı Cedid ekibi tarafından, yeniçeriliği ilga etmek üzere başkente çağırıldığına inanmaktaydı. İstanbulluların ruh hâlini yansıtan bu türden söylentilerin yayılması ise İngiliz filosunun gücünden ziyade, kendisini ilk defa tehdit altında hisseden başkent ahalisinin psikolojisini yansıtmaktadır.

Saldırı için elverişsiz rüzgârın ve Boğaz akıntılarının elini kolunu bağladığı Amiral Duckworth ve İngiltere'nin İstanbul Elçisi Charles Arbuthnot, Boğaz sahillerinde sürmekte olan tabya inşaatlarını sadece buldukları geminin güvertesinden izlemekle yetiniyordu. İshak Bey ve Divan-ı hümayun tercümanı Hançerlizade ise bu sırada amirali ve İngiliz elçiyi oyalamaktaydı. Diplomatik temasların sürdüğü sırada gemiler arasında ve su ihtiyacını karşılamak üzere Adalar'a gidip gelen İngiliz filosuna ait filikalar Fenerbahçe'de bulunan tahkimatlardaki *dilaverler* tarafından taciz ediliyordu. Savunma hazırlıklarının 25 Şubat 1807'de tamamlanması mevcut askerî durumu

İstanbullular lehine çevirmiştir. Tersanede demirli bulunan, ikisi üç ambarlı olmak üzere on iki parçadan oluşan Osmanlı donanması savaşa hazır hâle getirilerek yirmiden fazla topçu filikası ve 100'ü aşkın kayıkla birlikte saldırı emrini beklemeye başlamıştır. Haliç iki sıra filika ile kapatılırken, Tophane tarafına, bu yönden yapılacak bir saldırı düşünülerek ateş gemileri yerleştirilmişti. Bütün İstanbulluların gayretiyle kısa sürede tamamlanan tahkimatlar da Boğaz'da yaşanacak bir çatışmada ateş üstünlüğünü Osmanlı tarafına vermekteydi. Beş gün içerisinde yapılan hazırlıklarda Yedikule'den Sarayburnu'na kadar uzanan bölgeye 77, saray bahçesine 24, Sarayburnu'ndan Haliç'e 127, bu bölgenin karşısına 47, Tophane sahiline 38 ve Asya yakasına 48 olmak üzere toplam 361 tabya inşa edilerek İstanbul Boğazı'na toplam 540 top ve 110 havan yerleştirilmiştir.

Hazırlıkların tamamlanmasının ardından Halet Efendi aracılığıyla, oldukça sert bir notanın verildiği İngiliz filosuyla bir anda görüşmelere son verilmiştir. Aynı sırada bir grup Osmanlı askerinin, filonun demirlediği bölgeye en yakın kara parçası olan Kınalıada'ya çıkması, gerginliği çatışmaya dönüştürecek. Osmanlı askerinin ardından karaya çıkan İngiliz denizcilerle yaşanan çatışma, adanın içlerinde bulunan manastır ve çevresinde yoğunlaşacaktır. Buradaki çarpışmada bölgedeki gayrimüslimlerin verdiği destek, İngiliz deniz piyadelerinin püskürtülmesinde büyük bir öneme sahiptir. Öyle ki, çatışma esnasında hemşerilerine destek veren gayrimüslimler daha sonra cizyeden muaf tutulacaktır. Harekâtın başından sonuna kendisini çaresiz bir durumda hissettiği anlaşılan III. Selim ise bu sırada başkentinde canlarını feda edenleri

gördükçe “Hırka-i Saadet pişgâhında ağlayarak dua” etmekteydi. Ancak kazanılan askerî başarı bir tarafa, bu küçük zafer psikolojik üstünlüğün de Osmanlı tarafına geçmesini sağlayacaktı. Deniz piyadelerinin gemilerine intikallerinin ardından, İngiliz komuta heyetinin yaptığı toplantıda, Amiral Sidney Smith’in itirazlarına rağmen, harekâta son verilmesi yönünde çıkan karar bu üstünlüğün bir sonucuydu. 1 Mart 1807 sabahı savaş düzeni alarak Adalar açıklarında manevraya başlayan İngiliz filosu aynı gün Osmanlı başkentini terk etmişti. Bundan iki gün sonra Çanakkale Boğazı’na ulaşan filo, İstanbul’da harcadığı zaman zarfında takviye görmüş olan boğaz tahkimatlarından ağır yara alarak bir kez daha Bozcaada açıklarında demirlemiştir. Toplam 46 ölü ve 235 yaralıyla İstanbul’dan ayrılan İngilizler, 7 Mart 1807’de bölgeye ulaşan Amiral Seniavin komutasındaki Rus filosuyla temas kurmuştur. Boğazlardaki tahkimatları ve İstanbulluların düşman karşısındaki tavrını göz önüne alan Amiral Duckworth, Amiral Seniavin’in İstanbul’a müşterek harekât yapma teklifini geri çevirmekle kalmamış, tek başına Osmanlı başkentine saldırmasının mevcut şartlar altında hiçbir sonuç vermeyeceğini de belirtmiştir. Harekâtın başında öngörülen siyasi ve askerî amaçlardan hiçbirisine ulaşamayan İngiltere ile Osmanlı İmparatorluğu arasında 1807’de başlayan savaş, 1809’da imzalanan Çanakkale (Kal’a-i Sultaniye) Antlaşması ile resmen son bulmuştur. Ancak harekâtın İstanbul ve Osmanlılar açısından sonuçları çok daha önemlidir. Nitekim saldırı esnasında ve sonrasında temel tüketim maddelerinin İstanbul’a sevkinde yaşanan sıkıntı, Osmanlı başkentindeki fiyatların bir anda yükselmesine sebep olacaktı.

Diğer taraftan başkente kadar gelen düşmanla savaşmak için devletin İstanbullulara dağıttığı silahların daha sonra toplanamaması ve filonun, yeniçeriliği ilga etmek üzere bizzat Nizam-ı Cedid ekibi tarafından İstanbul’a davet edildiğine dair çıkan söylentiler, İstanbul’u âdeta bir barut fıçısı hâline getirmişti. İngiliz harekâtı III. Selim’in ve Nizam-ı Cedid taraftarlarının imajını da kökten değiştirmiştir. Bâbîâli’nin birkaç sene evvel ittifak kurduğu İngiltere’nin, İmparatorluğun mukaddes başkentini tehdit etmesi ve yeniçerilerin yarattığı iddia edilen güvenlik zafiyetiyle meşrulaştırılan Nizam-ı Cedid ordusunun bu tehdit karşısındaki çaresizliği, bu bağlamda zikredilmesi gereken önemli ayrıntılardır. Dolayısıyla çoğu İstanbullunun gözünde III. Selim ve Nizam-ı Cedid ekibi artık, harcanan onca para ve emeğe rağmen kendi başkentini korumaktan âciz idareciler olarak görülmekteydi. Yaşanan meşruiyet kaybıyla birlikte seslerini yükselten esnaf ve yeniçerilerin önderliğindeki muhalefet ise saray ve Nizam-ı Cedid ekibi tarafından dikkate alınmıyor, aksine Nizam-ı Cedid ajandasının takibinde ısrar ediliyordu. III. Selim ve Nizam-ı Cedid ekibini tasfiye edecek olan isyanın, İngiliz harekâtından yaklaşık üç ay sonra, gelecekteki muhtemel saldırılar için tahkimi devam eden ve neferleri Nizam-ı Cedid ordusuna katılmaya zorlanan Boğaz kalelerinde başlaması ise Kabakçı Mustafa önderliğindeki isyan ile İngiliz saldırısı arasındaki ilişkiye referans vermektedir.

KAYNAKLAR

“Forcing the Dardanelles, Passages in the Life of a Sailor”, *The United Service Journal and Naval and Military Magazine*, 1842, c. 14 (Harekâta bizzat katılmış genç bir İngiliz subayın anıları).

Rose, Holland, “Admiral Duckwoth’s Failure at Constantinople in 1807”, *The Indecisiveness of Modern War and Other Essays*, London 1927, s. 157-179.
The National Archives, Admiralty, 51/1642 (İstanbul’a gelen İngiliz filusunun sancak gemisi Royal George’a ait seyir defteri).
Yeşil, Fatih, “İstanbul Önlerinde Bir İngiliz Filosu: Uluslararası Bir Krizin Siyasi ve Askerî Anatomisi”, ed. S. Kenan, *Nizâm-ı Kadîm’den Nizâm-ı Cedîd’e III. Selim ve Dönemi*, İstanbul 2010, s. 391-493.